

PREVOD BESEDNE ZVEZE ANIMAL WELFARE V SLOVENSKI JEZIK NE BI SMEL BITI PROBLEM¹

Ivan ŠTUHEC², Dušanka JORDAN³, Manja ZUPAN³

Delo je prispelo 20. oktobra 2011, sprejeto 05. decembra 2011.
Received October 20, 2011; accepted December 05, 2011.

Prevod besedne zveze animal welfare v slovenski jezik ne bi smel biti problem

Pojavljanje novih pojmov v strokovnem in znanstvenem jeziku zahteva od znanstvenikov in strokovnjakov veliko skrb za posodabljanje maternega jezika takrat, ko se v svetu pojavi pojem, za katerega v slovenščini ni na voljo ustreznega prevoda. Ena od takšnih besednih zvez je *animal welfare*, za katero so v nekaterih slovenskih strokovnih krogih uporabili srbohrvaško besedo »dobrobit«. Pomen besede »dobrobit« je blaginja ali pa blagor, kar nikakor ne more biti sinonim za besedno zvezo *animal welfare*. Namen članka je predstaviti skrb za dobro počutje živali v preteklosti, različne definicije za to besedno zvezo in predlagati najprimernejši prevod v slovenščino.

Ključne besede: terminologija / dobro počutje živali / materinščina / strokovni jezik / znanstveni jezik

1 UVOD

V naravoslovni literaturi je vedno več objav, ki obravnavajo počutje živali. V angleški terminologiji uporabljajo dva pojma. *Animal welfare* uporabljajo v Veliki Britaniji, v drugih državah z angleškega jezikovnega področja (npr. v ZDA) pa uporabljajo besedno zvezo *animal well-being*. Ustrezni prevodi za welfare v nekatere druge jezike so *Wohlbefinden* v nemščino, *welzijn* v nizozemščino, *bien-etre* v francoščino, *bienestar* v španščino, *bem estar* v portugalsščino, *welfaerd* v danščino in *dobrostan* v poljščino (Broom in Johnson, 1993). Podobno kot *well being* se da tudi nemški *Wohlbefinden* zelo enostavno prevesti v dobro počutje.

Animal welfare should not be a problem for translation into Slovenian language

The appearance of new terms in the technical and scientific language demands from experts great care for updating the mother tongue especially when there are no appropriate translations. Such term is also *animal welfare* for which some experts in Slovenia use the Serbo-Croatian term »dobrobit«. The synonym for this word is common wealth or public benefit and cannot be used as a reasonable translation for *animal welfare*. The scope of the current paper is to introduce the care for animal welfare in the past, different definitions of the term and to suggest its most appropriate translation into Slovenian language.

Key words: terminology / animal welfare / mother tongue / technical language / scientific language

2 SKRIB ZA DOBRO POČUTJE ŽIVALI V PRETEKLOSTI

Prvi pisni vir, ki kaže na skrb za počutje živali, je "Zgodovina živali", ki jo je napisal Aristotel (384–322 pr. n. š.). Antična Grčija je bila tudi v tem oziru zibelka evropske kulture. Aristotel je zapisal, da imajo svinje majhna gnezda, če jih je zaplodil prepogosto pripuščan merjasec. Ugotovil je, da se pri prašičih zmanjša apetit, če jim je prevroče in celo, da pretirano krmljenje brejih svinj zmanjša prirejo mleka v laktaciji. Pitagora (rojen okrog 580 pr. n. š.) ni bil samo avtor Pitagorovega izreka, ampak je bil tudi velik zaščitnik živali. Bil je nasprotnik klanja živali za meso in za religiozne namene. Velik pri-

¹ Članek je odgovor na prispevek v 1. številki istega letnika

² Univ. v Ljubljani, Biotehniška fak., Odd. za zootehniko, Groblje 3, SI-1230 Domžale, Slovenija, prof., dr.

³ Isti naslov kot 2, asist., dr.

vrženec Pitagorovih idej je bil rimski pesnik Ovid (43 pr. n. š.–17 n. š.), ki je napisal pesnitev »Pitagorin nauk«. V njem razlaga, da so telesa ljudi in živali bivališča reinkarniranih duš in roti ljudi, naj nehajo ubijati živali za prehrano. Rimski esejist Plutarh (46–119) je napisal esej »Sposobnost živali«. V njem z različnimi primeri opisuje, da so živali razumna bitja. V enem od primerov opisuje, kako so Tračani s pomočjo lisice preverili debelino ledu, po katerem so lahko hodili. Kjer je lisica slišala pretakanje vode pod tankim ledom, se je obrnila in šla nazaj. Kjer je bil led dovolj debel, je šla naprej. Plutarh je napisal tudi razpravo »Zauživanje mesa«, v kateri trdi, da človek ni usposobljen za zauživanje mesa. To naj bi bilo za človeka celo neprijetno, dokler si ga ne preoblikuje s kuhanjem in dodajanjem začimb. Plutarhovo mnenje je povzel filozof Porphyry (232–309), ki je napisal knjigo »Vzdržnost od ubijanja živali«. Knjiga je napisana v obliki pisem kolegom filozofom, ki jih avtor kritizira, ker so opustili vegetarijanstvo. Angleški slikar William Hogarth (1697–1764) je ustvaril serijo litografij, na katerih je upodobil rabo in zlorabo živali. Na sliki z naslovom »Drugi stadij krutosti«, kaže, kako kočijaž pretepa padlega konja, ki ni mogel vleči težkega voza, polnega zajetnih potnikov. Zraven njega gonjač živine do smrti pretepe ovco, ki ni hotela z drugimi v klavnico. Malo naprej dva moža zbadata prekomerno natovorjenega osla. To so bili nedvomno običajni prizori na ulicah Londona v tistem času. Omenjena slika prikazuje tudi voznika, ki s polno natovorjenim vozom zapelje čez na cesti ležečega dečka. S tem je želel Hogarth prikazati, da so ljudje, ki so kruti do živali, kruti tudi do ljudi. S premišljeno izdelavo grafik je slikar omogočil poceni distribucijo, da bi na ta način omogočil vizualno osveščanje množic. Skoraj istočasno je Anthony Ashley Cooper (1671–1713), grof Shaftesbury, napisal knjigo »Karakteristike človeka, obnašanja, prepričanja, časa«. V njej je krutost proti človeku in živalim označil kot produkt nemoralnega značaja. Angleški filozof Jeremy Bentham (1748–1832) je iskal racionalno osnovo etičnega vedenja. Povezoval je dobro s srečo in zadovoljstvom, slabo pa z bolečino in trpljenjem. Tega ni mislil samo za človeka, ampak tudi za živali. Vključevanje živali v kontekst morale po njegovem ne more biti pogojeno z vprašanjem »Lahko razmišljajo?« ali »Lahko govorijo?«, ampak »Lahko trpijo?« Grof Shaftesbury in Bentham sta pričela z vprašanjem primernega odnosa do živali v moralni filozofiji 18. stoletja. Pomembno delo z naslovom »Esej človečnosti do živali« je napisal plemeni-ti Thomas Young. Delo je bilo prvič objavljeno leta 1798, potem pa ponatisnjeno v letih 1804, 1809 in 1822. Young obravnava prijateljstvo med človekom in živalmi in dolžnosti, ki iz tega izhajajo. Tudi on je trdil, da so tisti, ki zlorablajo živali, nasilni tudi do ljudi. Young se ni zavzel za opustitev poskusov na živalih, ampak za zmanj-

šanje njihovega trpljenja. Kot kaže zgodovina antične Grčije in razsvetljenstva v Angliji v 18. in 19. stoletju, je primeren odnos do živali že etična dilema, ki se je pojavljala v različnih kulturah in obdobjih. Tudi v sedanjosti je predmet vnetih razprav in raziskav. Znanost se bori za veljavo z drugimi, pogosto zastarelimi načini mišljenja. Teh znanost ne more enostavno zamenjati. Znanstveniki se morajo naučiti in biti sposobni se vključiti v socialne razprave (Fraser, 2008). Zato je še posebej pomembno, da razpolagamo z logično in uporabno terminologijo, za katero se moramo truditi tudi na področju ravnanja z živalmi in zakonskih aktov, ki ga opredeljujejo (Ornik, 2011).

3 DEFINICIJE ZA ANIMAL WELFARE

Definicij za pojem *animal welfare* je veliko. Na videz so različne, v svojem bistvu pa so si zelo podobne.

- **Širok pojem, ki zajema telesno in duševno dobro počutje živali. Vsaka ocena počutja mora biti znanstveno dokazana in mora upoštevati tudi občutke živali, ki so posledica njihove strukture, funkcij in tudi njihovega obnašanja.** Brambellov odbor je leta 1965 izdal Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals Kept Under Intensive Livestock Husbandry Systems. Odbor je vodil prof. F. W. Rogers Brambell, zato so ga namesto dolgega imena imenovali kar Brambellov odbor (Moss, 1992).
- **Osnovni pogoj za dobro počutje so sistemi uhlevitev, ki zagotavljajo zdravje, zadovoljevanje potreb po vrsti značilnem obnašanju in visok standard za živinorejca, ugotavlja angleški strokovni svet za zaščito živali (FAWC – Farm Animal Welfare Council), imenovan leta 1973 iz predhodnega FAWAC (Farm Animal Welfare Advisory Council), ki je leta 1968 izdelal prva Priporočila za dobro počutje domačih živali (Moss, 1992).**
- **Obstoj harmonije z okoljem z etološkega in fiziološkega vidika.** Definicijo je razvil leta 1977 Odbor strokovnjakov za rejo in počutje živali v Haagu v okviru Nizozemskega narodnega sveta za raziskave v kmetijstvu (Kilgour in Dalton, 1984).
- **Živali bi morale biti uhlevljene in oskrbovane s krmom, vodo in negovane, upoštevajoč vrsto, stopnjo razvoja, adaptacije in domestikacije, primerno njihovim fiziološkim in etološkim potrebam skladno z izkušnjami in znanstvenimi spoznanji.** Evropski svet je leta 1976 izdal Konvencijo Evropskega sveta za zaščito domačih

- živali. V njej nista izrecno omenjena zdravje in dobro počutje, čeprav ju v njej lahko razumemo (Moss, 1992).
- Stanje notranje fizične in psihične harmonije živali in njeno razmerje z okoljem, ki ga zakon opredeljuje kot zaščito pred bolečino in trpljenjem (Lorz, cit. po Methling in Unshelm, 2002).
 - Dobro počutje je definirano s fiziološkim in psihološkim dobrim počutjem živali v povezavi z njeno sposobnostjo zaznavanja in življenjskimi izkušnjami (Morton, cit. po Bekoff, 2004).
 - Če lahko odgovorimo na naslednja tri vprašanja z da, lahko, po Jacksonu (1976, cit. po Kilgour in Dalton, 1984), govorimo o dobrem počutju.
 - a) Je živalska prireja normalna?
 - b) So živali zdrave in brez poškodb?
 - c) Je obnašanje živali normalno?
 - Dobro počutje je relatičen pojem. Povezan je s pojmom dobiček. Razmerje med dobrim počutjem in dobičkom je vprašanje znanosti. Odločitev med dobrim počutjem in dobičkom pa je vprašanje etike (Brantas, 1975, cit. po Kilgour in Dalton, 1984).
 - Splošna raven duševnega in telesnega zdravja živali, ki je v harmoniji s svojim okoljem. Ugotavljamo jo s proučevanjem živali v idealnem okolju in ga primerjamo z živalmi v preizkusnem okolju (Hughes, 1976, cit. po Kilgour in Dalton, 1984).
 - Postopki z živalmi z minimalnimi motnjami in upoštevanjem njihovih za vrsto specifičnih potreb po normalnem obnašanju (Kilgour in Dalton, 1984).
 - Dobro počutje živali vključuje subjektivno razpoloženje živali (Dawkins, 1990).
 - Žival se slabo počuti, če je moten njen fiziolo-

ški sistem v taki meri, da sta v nevarnosti njeno razmnoževanje in preživetje (McGlone, 1993).

- Dobro se počuti žival takrat, kadar lahko dobro obvladuje svoje okolje (Broom in Johnson, 1993).
- Dobro počutje živali je ugodno razmerje med izkušnjami pozitivnih (pozitivni ojačevalci, zadovoljevanje potreb) in negativnih (akutni stres) čustvenih stanj (Spruijt in sod., 2001).

Iz omenjenih definicij je razvidno, da je dobro počutje živali možno v takem okolju, ki jim omogoča vrsti specifično obnašanje, s katerim živali na najbolj primeren način zadovoljijo vse svoje potrebe. V definiciji Lorza (cit. po Methling in Unshelm, 2002) je omenjeno tudi trpljenje. Morton (cit. po Bekoff, 2004) opredeli trpljenje kot negativno emocionalno stanje, ki lahko izhaja iz različnih škodljivih fizikalnih, fizioloških ali psiholoških okoliščin in je opredeljeno s sposobnostjo zaznavanja vrste in osebkov kot tudi njegovih izkušenj.

Britanski Stokovni svet za dobro počutje domačih živali je leta 1997 izdelal seznam petih svobod ali bolje rečeno pravic, do katerih naj bi bile upravičene domače živali (pregl. 1).

4 PRIMEREN PREVOD ZA BESEDNO ZVEZO ANIMAL WELFARE

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 1994) je zelo uporabna razlaga za počutje in se glasi: »Splošno telesno in duševno stanje kot posledica celotnega čutnega zaznavanja in čustvenega doživljanja«. Upoštevajoč omenjeno definicijo je za angleški *animal welfare* oziroma ameriški *animal well-being* v slovenščini najprimerneje uporabljati besedno zvezo *dobro počutje živali*. Kadar se živali ne počutijo dobro, govorimo o slabem počutju živali. Beseda *dobrobit* naj bi po Buncu (1966) ne bila

Preglednica 1: Pet pravic živali po britanskem strokovnem svetu za dobro počutje domačih živali (Appleby in sod., 2004)

Table 1: Five animal freedoms according to the British Farm Animal Welfare Council (Appleby et al., 2004)

Pravica živali	Ukrepi za zagotavljanje določene pravice
1. Zaščita pred lakoto in žejo	Dostop do sveže vode in krme za zagotavljanje zdravja in vitalnosti
2. Zaščita pred neudobjem	Z zagotavljanjem primerne okolja, vključno z zavetjem in udobnim ležiščem
3. Zaščita pred bolečino, poškodbami in boleznimi	S preventivo ali hitro diagnozo in zdravljenjem
4. Pravica izvajanju normalnega obnašanja	Z zagotavljanjem dovolj velikega prostora, primerne opreme in druženje s primernimi sovrstniki
5. Zaščita pred strahom in stisko	Z zagotavljanjem pogojev in postopkov, ki ne povzročajo duševnega trpljenja

dovoljena za knjižno rabo v slovenskem jeziku, vendar Slovar slovenskega knjižnega jezika njene rabe izrecno ne prepoveduje. Slovenski prevod za srbohrvaško besedo **dobrobit** je po Jurančiču (1955) blaginja, oziroma blagor, kar vsekakor nima ustreznega pomena za **animal welfare**. Živali, ki živijo v blaginji, pogosto obolevajo za boleznimi srca, ožilja, gibal, prebavil in kože, kar vsekakor ne omogoča dobrega počutja. Naš materni jezik je v tem primeru zelo praktičen, saj lahko govorimo o dobrem in slabem počutju živali. Če bi direktno prevedli iz angleščine »poor animal welfare« in uporabili srbohrvaško besedo dobrobit, bi dobili prevod »slaba dobrobit«, kar je nesmisel in manj primerno od besedne zveze »slabo počutje živali«. Zelo nesmiselna je tudi »skrb za dobrobit živali na transportu«. Vsakemu je lahko jasno, da se živali, ki jih prvič v življenju naložimo na transportno sredstvo, ne morejo počutiti dobro. Še bolj jasno povedano, počutijo se slabo, saj trpijo zaradi stiske. V taki situaciji bi bilo bolje govoriti o skrbi za zaščito živali na transportu. O najprimernejšem prevodu besedne zveze animal welfare je razpravljal na svoji 12. seji dne 25. 03. 2009 tudi Strokovni svet za zaščito živali (SSZŽ) in je v 6. sklepu zapisnika zapisal: »SSZŽ je mnenja, da je najprimernejši prevod v slovenščino »dobro počutje živali«, oziroma »slabo počutje živali« za »poor animal welfare«.

5 SKLEP

Za besedno zvezo *animal welfare* oziroma *animal well-being* je najprimernejši prevod v slovenščino *dobro počutje živali*.

6 VIRI

- Appleby M.C., Mench J.A., Hughes B.O. 2004. Poultry Behaviour and Welfare. Wallingford, CABI Publishing: 276 str.
- Bekoff M. 2004. Encyclopedia of Animal Behaviour. Westport, Greenwood Press: 1274 str.
- Broom D.M., Johnson K.G. 1993. Stress and Animal Welfare. London, Chapman & Hall: 211 str.
- Bunc S. 1966. Mali slovenski pravopis. Maribor, Založba Obzorja: 431 str.
- Dawkins M.S. 1990. From an animals point of view – Motivation, fitness and animal welfare. Behavioral & Brain Science, 13: 1–61
- Fraser D. 2008. Understanding Animal Welfare. The Science in its Cultural Context. Oxford, Wiley-Blackwell: 324 str.
- Fraser A.F., Broom D.M. 1990. Farm animal behaviour and welfare. London, Bailliere Tindall: 437 str.
- Jurančič J. 1955. Srbohrvaško – slovenski slovar. Ljubljana, DZS: 1191 str.
- Kilgour R., Dalton C. 1984. Livestock behaviour: A practical guide. London, Granada: 320 str.
- McGlone J. J. 1993. What is animal welfare? Journal of Agricultural & Environmental Ethics 6, Suppl., 1–2: 26–36
- Methling W., Unshelm J. 2002. Umwelt- und tiergerechte Haltung von Nutz-, Heim- und Begleittieren. Berlin, Parey Buchverlag: 734 str.
- Moss R. 1992. Livestock Health and Welfare. Longman, Harlow: 420 str.
- Ornik D. 2011. Novosti evropske zakonodaje o zaščiti poskusnih živali. *Acta agriculturae Slovenica*, 98, 1: 63–76
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1994. Ljubljana, DZS: 1714 str.
- Spruijt B.M., van den Bos R., Pijlman F.T.A. 2001. A concept of welfare based on reward evaluating mechanisms in the brain: anticipatory behaviour as an indicator for the state of reward systems. *Applied Animal Behaviour Science*, 72: 145–171